

İslamcı Dergiler Projesi' Mirasımızla Yüzleşmektir

İlmi Etüdler Derneği tarafından sürdürülen İslamcı Dergiler Projesi'nin, 1960-1980 dönemini kapsayan ilk ayağı tamamlandı. Dünya Bizim'den Mehmet Erken'in sorularını cevaplandıran Vahdettin Işık, şu ana kadar ulaştıklarını ve bundan sonra ulaşmak istedikleri amaçları anlattı

Vahdettin Işık koordinatörlüğünde devam eden 'İslamcı Dergiler' projesi kapsamında, 1960-1980 arasında yayınlanan 50 dergi tarandı, fihristleri çıkarıldı ve bir çoğu dijitalleştirildi. Vahdettin Işık, bu proje ve İslamcı dergiler üzerine Mehmet Erken'in sorularını cevapladı.

İlmi Etüdler Derneği (İLEM) tarafından sürdürülen İslamcı Dergiler Projesi'nin, 1960-1980 dönemini kapsayan ilk ayağı, 27 Şubat 2016 Cumartesi günü düzenlenen bir toplantı ile tamamlandı ve projenin ürünleri tanıtıldı.

Vahdettin Işık koordinatörlüğünde bir atölye çalışması olarak başlayan, sonrasında bir sempozyum ile devam eden proje kapsamında, 1960-1980 arasında yayınlanan 50 dergi tarandı, fihristleri çıkarıldı ve bir çoğu dijitalleştirildi. Yakın geçmişimize yönelik bu geniş kapsamlı projeye dair Vahdettin Işık ile bir söyleşi gerçekleştirdik. İlginize sunuyoruz.

Hocam geçen sene düzenlediğiniz İslamcı Dergiler sempozyumu aslında bir atölye olarak başladı. Sonra büyüdü, sempozyuma dönüştü. Sonra da bir kitap çıktı. Sonra arşivleme çalışması yapıldı ve İslami yayıncılığın 60-80 arası serencamına dair dört başı

mamur bir veri tabanı, birikim ortaya konmuş oldu. Birincisi, buna hangi şartlarda nasıl başladınız? İkincisi, başlarkenki niyetiniz bu muydu yoksa zaman içerisinde bunların gerekliliğini mi hissettiniz?

Bu projenin zihnimde oluşum süreci epey eskiye gidiyor. Şöyle ki, görebildiğim kadarıyla bizim neslin büyük bir kısmı, İslami düşüncenin zeminine dair, tarih tasavvuruyla ilgili büyük bir yanılgı içindeydi. Ben bu yanılgıyı, yaptığım münferit bir çalışma vesilesi ile çok yakından gördüm. Çalışmada her düşünceden, cemaat yapısından, mealciliği tek yöntem olarak benimseyen insanla illegaliteyi benimseyen temsil kabiliyeti yüksek insanlarla özel oturumlar yaptık. Sorular sordum, tartışmalar yaptım: "Nasıl bir toplumsal zeminde büyüdünüz?", "Sizin döneminizin din tasavvuru neydi?", "Siz neleri önceleyerek bir teklifte bulunuyordunuz?", "Nasıl bir yöntemle toplumla ilişki kuruyordunuz?", "Geçmişe baktığınızda (30-40 yıl geçmiş) neleri başardığınızı neleri başaramadığınızı düşünüyorsunuz?" diye sorular sorduk. Bunu 10-15 sene önce 3 seneye yayılmış bir süre zarfında yapmıştık. Burada herkesin cevabında bazı farklılıklar vardı ama ortak olan bir şey vardı; herkes çizgiyi öznel tarihi ile başlatıyordu. "İlk defa biz" diye başlayan cümleler kuruyordular mesela.

Ben bugünkü verilerin birçoğuna sahip olmadığım o dönemde bile şöyle düşünüyordum: Bu din dediğimiz şey Hz. Adem'le başlayan bir şey. Bırakın vahyi, gelenek olarak bile düşünssek bu geleneğin devamını sağlayan insanların tarih algısı bu kadar sınırlı, küçük ve kendiyle başlayan bir tarih olmamalıydı. Kaldı ki biz bu mirasla ilk defa metinler üzerinden tanışmadık. Farklı arka planlardan da gelsek, bu mirası birileri aktardı bize. Ama elbette ki bizim kendi sosyolojik algımız, bizden önceki nesilden farklıydı. Bu arada bir şeyler değişti, bir yandan biz toplumsal süreçlere katıldık ve katkıda bulunduk. Süreç içerisinde şunu fark ettim okumalarımnda: Aslında mesele bizim bildiğimiz gibi değildi. Mesela, usul tartışmalarında da, tahkikte de, bizim içinde bulunduğumuz havzada, bizim düşüncemizde şöyle bir düşünce, genelleme var: "Bu klasik geleneğin bize aktarıldığı mirasta aslında bir tahrifat yaşandı; klasik tarih değerlendirmelerinde hadis ekolü, metin tenkidi yapmayan, sened zinciri üzerinden devam eden bir ekol iken bir de metin tenkidi yapan re'y ekolü vardır."

Mesela, bir arkadaş grubuyla **İmam Suyuti'nin el-İtkan fi-ulumi'l-Kur'an** adlı kitabını okumaya başladıktan çok kısa bir süre sonra, yanlış hatırlamıyorsam üç-beş oturumdan sonra okumayı devam ettiremedik

arkadaşlarla. Çünkü şöyle bir algı oluştu: Yazar her şeyi tekrar edip duruyor, ne bir usulü var, ne bir düzeni. Bir anlamda saçma sapan bir şey. Saçma dediğimiz metin İmam Suyuti'nin, yani İslam düşünce tarihinde en fazla eser yazmış bir âlimin çok bilinen temel bir metni. Ben bu işte bir terslik var diye düşündüm; koskoca Suyuti bir eser yazmış, bu eser yüzyılların mirası olarak bugüne kadar gelmiş. Bu eserin bir iç mantık örgüsü olmalıydı. Katılırsınız veya katılmayız, ama bu kıratte bir eserin kendi mantığının olmaması mümkün olamazdı. Ben o arkadaşları bıraktıktan sonra kendi başıma okumaya devam ettim. Ben kendimi r'ey ekolünden, İ. Suyuti'yi ise hadis ekolünden görüyorum. Benim kabullerime göre, Suyuti metin tenkidi yapmayacak, muhtevaya dokunmayacak vb. Fakat o zamana kadar okuduğum hiçbir kitapta yaşamadığım bir şey yaşadım el-İtkan'ı okudukça. Kitap beni içine aldı. Hani bazen filmler, içine çeker ya sizi... Ben Suyuti'yi okurken adeta Kur'an'ın inzal olduğu dönemde o atmosferde yaşayan bir adam oldum ve oradaki metin hitaba dönüştü. Hitabın muhatabı da doğrudan ben olmuştum. Daha önce hiçbir kitapta yaşamamıştım bunu. Çok etkilendim. Mesela **Fazlurrahman** üzerinden baktığımızda Suyuti ile bir araya getirilmesi mümkün mü? Mevcut kabullere göre hiç değil. Birisi, modernist paradigmayı meşrulaştıran bir adam; öbürü klasikleşmiş ve gelenekçi çizginin duraklarından birisi. Peki Fazlurrahman ne diyordu: "Bir ayetin bağlamını, sosyo-psikolojik zeminini yani, 'nüzul ortamı'nı ortaya koymadan o metni anlayamayız." Peki Suyuti'nin ortaya koyduğu kitabın bende uyandırdığı hissiyat neydi? Tam da beni Kur'an'ın nazil olduğu ortama götürmüş oldu. Hiç yan yana gelmeyecek iki adam, biri teorik olarak bunu söylerken, diğeri kendi usulü içerisinde bunu bana yaşattı.

Birilerini kategorize ediyorduk. Şunlar sağcı, şunlar devletçi, milliyetçi, şunlar ihyacı, yenilenmeci diye. Sonra doğrudan metinlerle muhatap olmayı önemsedim. Meğer bizim sağcı dediğimiz adamların bir kısmı hiç öyle sağcı falan çıkmadı; dahası aslında bizim söylediklerimizi daha bütünlüklü bir şekilde söylüyordu. Mesela **Said Halim Paşa** gibi. Velhasıl şunu fark ettim; bizim doğrudan üzerinde düşündüğümüz meselelerin tanıklığını yapan insanların doğrudan kendi tecrübeleriyle, dolayısıyla da metinleriyle yüzleşmemiz lazım. Metinlerle yüzleştikçe ezberlerimiz bozuluyordu.

idp.org.tr

27 ŞUBAT 2016'DA AÇILIYOR!

Bir örnek daha vereyim: Hepimizin zihninde ikili bir kategori var. Birilerine göre bu **Afgani** denen sapık herif geldi başımıza işler açtı, birilerine göre de dünyada **İslamcılık** adına ne varsa bütün bu mirasın kavşak noktasında o var. Dolayısıyla Afgani'yi bir başlangıç noktası olarak kabul eden her iki söylem grubuna da, örneğin tasavvufi geleneğin baştan sona bir sapkınlık olduğunu, hatta bunu abartıp yeni bir din olduğunu söyleyenlere Afgani'nin bir tarikata müntesip olduğunu söylersem kim kabul eder bu iddiamı? Kimse! Ama Afgani'nin bir tarikata müntesip olduğunu söylüyor **Hüseyin Vassaf**. Onun **Sefine-i Evliya** kitabında bunun böyle olduğunu görebiliyoruz kayıtlarda. O zaman dedim ki, bizim İslamcılık dediğimiz şey yeterince bildiğimiz gibi bir şey olmayabilirdi. **İsmet Özel** diyor ya; "O iş sizin bildiğiniz gibi değil". Peki nasıl? Bilmiyorum, ama bizim bildiğimiz gibi olmadığını artık biliyordum. Kaynaklara gitmek lazımdı. Kaynakları da birkaç mecra üzerinden takip edebileceğimizi düşündüm. Birincisi, kişiler üzerinden meseleleri yeniden konuşabilirdik. Buna bir sempozyum dizisi ile başladım. **Mehmet Akif** ve **Sezai Karakoç**'u yaptık, inşallah gücümüz yeterse devamını da yapacağız. İkincisi, atölye çalışmaları yaptık. Bu çalışmalarda ya bir eseri ya bir olayı ya bir kişiyi ya da bir yayını esas alarak bir yıl boyunca dönem okumaları yaptık. Bir de doğrudan bir düşünceyi dönemsel olarak temsil eden en önemli mevzilerden birisi **dergiler**di. Açıkçası büyük rüyam şu idi: İslamcılık adına, önce burada sonra bütün İslam dünyasında her ne varsa, doğrudan mümessillerinin kendi eserleri başta olmak üzere, ardından onlar

hakkında yapılmış çalışmaların bulunduğu bir merkez kurmak. Bunun için emek verip bir şeyleri görünür hale getirmek lazımdı. En uygun olan şeylerden birisi kuşkusuz dergilerdi.

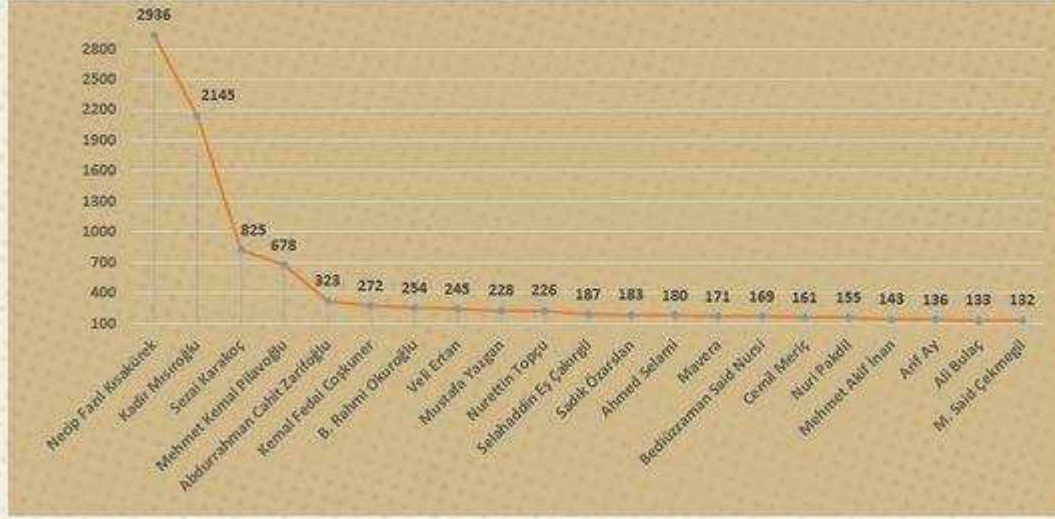
Dergiler bir süreklilik ifade ediyor. Hem düşünceyi bir şekilde taşıyor, hem insanların gelişmesi için bir ocak vazifesi görüyor. Dergileri konuşabiliriz diye düşündüm ama bunu benim tek başıma halletmem mümkün değildi. Dost meclislerinde konuşuyorduk. Bu işe özellikle **Lütfi Sunar** ilgi gösterdi. "Abi bu işin planını yapalım" dedi. Nasıl yaparız diye düşündük. Benim için gençlerle çalışmak önemli. Çünkü ben bu işi salt akademik çalışma olarak değil, bir mirasın tevarüs ettirilmesi olarak görüyorum. Bu mirasla yüzleşelim, ortaya çıkaralım istiyordum ama bu işi kollektif bir iş olarak yapmayı, özellikle de gençlerle yapmayı önemsiyordum. Çünkü gençlerin bu mirasla yüzleşmeleri çok önemli bir şey. Artık yeni kuşağa mirasın eskisi gibi tevarüs ettirilemediği aşıkardı. Sağ olsunlar, İLEM ev sahipliği yaptı bu işe. Atölyeden arkadaşların da çabalarıyla çalışmalar başladı.

Atölyede derdim şuydu: Bir meseleyi konuşabilmek için önce tarihi arka planını konuşmak lazım; o sebeple hiç değilse bir genel çerçeve konuşalım, şu İslamcılık'ın mahiyeti nedir, hangi ana akımlardan, kırılmalardan bugüne geldi, bunları konuşarak bir çerçeve kuralım. Sonra meselenin usulüne dair bir şeyler konuşalım, kavram haznemizi ortaklaştıralım. Daha verimli bir çalışma olsun diye de dergileri okurken bunlara dikkat edelim istedim. Ondan sonra bir görevlendirme yapmamız gerekiyordu. **Sırat-ı Müstakim**'in yayınlanması Türkiye'deki İslamcı düşüncenin bir fikriyat olarak şekillenmeye başladığı dönem olarak kabul ediliyor (1908). 1908'den 2008'e yüzyıllık bir mirası ortaya çıkaralım. Yüzyıllık bir mirasa rağmen artık herkes kendi öznel serüveni üzerinden genel tarih yazmasın istiyordum. En azından yüzyıllık yakın tarihin en önemli kaynaklarından biri olan dergilerin arşivi ortaya çıkarılsın, böylece hem kendi gerçekliğimizle yüzleşme imkanı doğsun hem de bundan sonra mirası kendisi üzerinden konuşabileceğimiz bir hazne olsun istedik.

1960-80 ile başlamamızın sebebi de şuydu: Ben bu mirası oluşturan, devralan ve yeniden üreten, sonraki kuşaklara taşıyan neslin büyük ölçüde hayatta olmasını önemsedim. Bunlar hayattalar ve bunlara hâlâ erişebiliyoruz. Gençlerin onlarla irtibat kurması da mümkün. Dolayısıyla metin üzerinden bir araştırma yaparken, aynı zamanda bu adamlara soracağız, "siz ne niyetle yaptınız bu işleri, amacınız neydi?" Bir

sınanmışlık da olacak. Hem onların kendilerini gözden geçirmeleri hem bizim onlarla kendi çalışmalarımızı karşılaştırma imkanı doğacaktı.

Dergilerde En Çok Yazı Yazan İsimler

idp
İslamcı Dergiler Projesi

Bir de bugün sivil zeminlerden devlete kadar Türkiye'yi yöneten ana aktör kümesi büyük ölçüde bu dönemde yetişmiş insanlardan oluşuyor. Aslında bugünkü Türkiye'nin arka planında nasıl bir rahim vardı, onu görmek için de iyi bir fırsat olacaktı ki, öyle de oldu. Dolayısıyla 60-80 arası böyle başladı. Ama şunu istedik: Bunu sadece arşiv taraması olmaktan çıkaralım, araştırmacıların kullanımına açık kataloglar yayınlatalım, aktörlerle konuşalım. Aynı zamanda da bu mirasın üzerinde çalışan başka insanlar var. Mümkün olduğunca oluşan hafızayı da canlı tutacağımız ortamlar, seminerler konferanslar vb. olsun istiyoruz. Bir de bu mirası sadece ortaya çıkararak değil, onları okuyarak bugünkü genç neslin zihnindeki yansımaları tebliğler üzerinde görme fırsatı bulacaktık. Dolayısıyla böyle çok başlıklı, eski kuşak ne niyetle yaptı, metin olarak ne var elimizde onu görelim, yeni kuşak bunu okurken nasıl anladı ve bugün Türkiye'de iş yapan aktörlerin nasıl bir dönemden yetiştiklerini anlama fırsatı doğsun istedik. Bu süreç atölyeyi hariç tutarsak iki sene kadar sürdü.

Dergilere erişimi nasıl sağladınız? Dergi çıkaranların kendileri bile dergilerini kendi ellerinde tutmamışlar. Bu teknik sıkıntıyı nasıl aştınız?

Bu çalışmalardan önce bir şey yaptım. Ben kendi okuduğum dergiler üzerinden bir dönem okuması yaptım. 1983-2000 arasını. Ve onları daha muhtasar bir şekilde **Umran dergisinde** de ek olarak vermiştik. Dergiler

üzerinden dönem okuması yaptık. Dolayısı ile şöyle bir şey gördüm; ben de eksik olan sayılar, dergiler vardı. Bunların bir kısmı bende olduğu halde muhtelif yollarla kaybolmuştu. Dedim ki, bu camiayı, dergileri çıkaranları tanıyorum; gideyim alayım. Kapı kapı gezdim, neredeyse kimsede kayda değer bir dergi bulamadım. Bu konuda faaliyet yürüten ekiplerde dahi kendi çıkardığı dergiler yok.

Bunun birçok izahı yapılabilir ama sebeplerden en önemlisi bence şuydu: Türkiye sosyolojik alt-üstlerin yaşandığı bir ülke. Dolayısıyla mirası kurumsal olarak bilinçli bir şekilde bir sonraki kuşağa taşımak konusunda sıkıntılar var. Diyelim ki ben köyde doğmuşum, şehre taşınmışız, oradan İstanbul'a gelmişim, bilmem kaç tane ev değiştirmişim. Benim bile elimdeki arşivin bir çoğu, bu tür nedenlerle kaybolmuş. Pek çok kişide de durum böyledir sanıyorum. İkinci sebep, mevcut siyasi süreç bu mirası tevarüs etmeyelim diye elinden geleni ardına koymuyordu. Mesela darbeler var. İnsanlar o dönemde kendi kitap ve dergilerini kaybetmeyi tercih ettiler. Bir başka sebep de şu ki bu işleri yapan bir çok kişi çok hayırhah amaçlarla yapıyorlar bu işleri ama "bizim bunları saklamamız lazım, gelecekte bu tarihe nottur" diye bir bilince sahip değildiler. Zaten çoğu gençti bu işleri yapanların. Bu bizim sosyolojik köksüzlüğümüzle de ilgili bir şey. Çünkü bizim böylesi bir algıyı besleyen doğru dürüst bir geleneğimiz yok. Bizim büyüdüğümüz sosyolojik zeminle sonradan iş yaptığımız zeminler arasında bir süreklilik yok. Mesela çoğumuz bizden önceki iki-üç nesilden beri kurumsal işler yapan, yazı yazan, dernek işleri ile uğraşan kişiler değildik. Çoğumuz ilk defa bu işleri yapıyorduk. Dolayısıyla bu işin nasıl bir mirasa katkıda bulunacağını niyet olarak varsa da müktesebat olarak taşıma hassasiyeti yoktu zaten.

Kendi adıma söylüyorum, elli yaşındayım, kendi yazdığım yazıları dergilerden toplamaya kalktığımda toplayamadım. Dergiler yok, hem de bugün çıkmaya devam eden dergiler. Yayınlanan yerler ve yıllar belli olduğu halde toplayamadık.

Dolayısıyla siyasi süreçler, toplumsal dalgalanmalar, bizzat işi yapan insanların iş yapma kültürleri... Hepsi bir araya geldiğinde böyle bir sonuç doğuyor.

Dergi çıkarmak 60'larda, 70'lerde, 80'lerde, 90'larda, 2000'lerde ne anlam ifade ediyor? Özellikle Türkiye'de İslamcı dergilerin sayısının artmaya başladığı başladığı 60'lı yıllarda, insanlar, bu işi geleceğe miras bırakmaktan ziyade, bir yazı yazmak eylemi, dönemine seslenen bir ses, soluk olarak görüyorlar diye

düşünüyorum. Ancak sonuçta bunlar ayrı bir kurumsal nitelik taşımaya başlıyor. Bunun yanı sıra bir dergi yazarı kimliği, özellikle 70'lerden sonra çıkmış bir şey. Örneğin 50'lerde dergide yazı yazan birisi diğer işlerinin yanında bu işi sürdürürken daha sonrasında yazı yazma işi aslileşiyor sanki. Bu konuya nasıl bakıyorsunuz, bu noktada bir dönemlendirme yapılabilir mi sizce de?

Bir ayırım yapmak benim açımdan zor. Çünkü şöyle bir şey var: Ondokuzuncu yüzyılın sonu, yirminci yüzyılın başında, "Nasıl kurtuluruz" diye büyük bir soru var. Herkes bir yerinden tutuyor bu sorunun. Zaten Türkiye'deki matbuatın Tanzimat'tan sonrası dönemde canlanan bir süreci var. İslamcı fikriyatın nisbeten derli toplu olarak kendini ifade ettiği Sırat-ı Müstakim dergisi 1908'de çıkınca yetişilmesi gereken meseleler var: Bir, fikriyatı karar verici, siyasi süreçleri yöneten insanlara ulaştırma meselesi; iki, İslam'a ilişkin bir takım içerden ve dışardan meraklar, eleştiriler ve saldırılar.

Mesela İttihatçılar döneminde kurulmuş çok önemli bir kuruluş var, "**Darü'l- Hikmet'il- İslamiyye**". Bunun kurulmasının iki sebebi var: Birincisi, gayri Müslimlerin meşihat makamına gönderdikleri bir takım sorular var ve bu tür sorulara/şüphelere karşı cevap verme ihtiyacı doğuyor, bunu da matbuat üzerinden yapmayı düşünüyorlar; iki, yeni sorunlar var ve bu "yeni olan" karşısında nasıl bir duruş sergilenmesi gerektiğini belirlemek gerekiyordu. O dönemki dergileri var kılan gerekçe, yazarların da yazı yazma sebeplerine yansıyor. Elbette başkaca bir çok

gailisi var bu insanların. Zira, İslam tarihinin en büyük kırılmalarının yaşandığı bir zamanda yaşıyorlardı onlar. Ancak daha sonraki süreçte, mesela **Büyük Doğu**'ya bakarsak, **Necip Fazıl** diye biri var, bir meselesi var, bu meseleyi döneminin şartları içerisinde olabildiğince fazla insana duyurmak istiyor. Bu sebeple Büyük Doğu'yu çıkarıyor. Gittikçe de bir mektep olmaya başlıyor dergi. Mesela oradan **Diriliş** doğuyor.

Ancak bazen de dönemin âlimleri, entelektüelleri bir mecrada bir şekilde seslerini birleştiriyorlar. Bugün yan yana getirilmesi mümkün olmayan insanlar aynı yerde yazıyor. Mesela **İslam dergisi** var, çok fazla isim yazıyor burada. Bence Türkiye'nin sosyolojik değişimlerine bağlı olarak kurumların nasıl bir dönüşümü oluyorsa fikirlerin de mecra arayışı dönem dönem değişiyor.

İkinci sorduğunuza gelirsek, ben yazarlığı meslek olarak seçmiş birini bilmiyordum. Ancak hatırladığım kadarıyla bizim muhitte ilk defa, kayda geçmiş bir örnek olduğundan aktarıyorum, **Kitap dergisinde Ali Bulaç** "Ben ekmeğimi yazar olarak kazanmaya karar verdim" demişti. Ben çok şaşırmıştım buna. Sonra giderek artık "yazarlık" diye bir şey oldu.

Dergiler de çeşitliydi: Bir kişinin çıkardığı dergiler var, **Büyük Doğu** gibi; bir dönemdeki farklı yerlerde duran insanların bulunduğu dergiler var, **İslam**, **Selamet** gibi veya cemaat dergileri var. Diyelim bir ekip var, ekip sesini kamuoyuyla paylaşmak istiyor, onlar daha uzun soluklu olabiliyor. Mesela 80'lerde **İnsan dergisi** diye bir dergi çıkmıştı. İnsan dergisi sadece bir meseleyi konuşmak için çıktı: Türkiye'de darü'l harp - darü'l-İslam tartışmaları var. Bunlar dediler ki bunu başka bir dille konuşulmalı, biz bunu açıklığa kavuşturmak için çıkıyoruz; kavuşturduğumuz kanaatine varınca da kapatacağız. Sırf bunun için çıktı.

Mesela "Yedi Güzel Adam" Büyük Doğu geleneğinden geliyor. Sonra **Nuri Pakdil**'in yanına gidiyorlar. **Bahri Zengin** ve onun **Akabe Yayınları** var, Nuri Pakdil'den ayrılıp **Mavera**'yı çıkartıyorlar. Her derginin farklı bir hikayesi var. Ama yazarlığın profesyonel bir mesele halini alması kanaatimce 80'den, hatta 80'in ikinci yarısından sonra.

İlk dönem dergileri daha çok savunma ve anlatım için araç gibi kullanılıyor. Meselesi olan insanlar topluma ulaşmak için dergiyi araç olarak kullanıyor. Derginin amaç haline gelmesi sonradan doğan bir şey zannediyorum. Bu ilk dönem dergilerinde çok farklı insanlar bir araya geliyor. Derdin ön planda olduğu dergiler giderek ortadan kalkıyor. Sanki bir çeşitlenme yaşıyor sonrasında. Siz ne dersiniz?

60-80 arası bir çeşitlenme olduğu kesin. Fikri bir çeşitlenme olduğu tartışılabilir. Bu çeşitlenme ülkedeki siyasi süreçle alakalı. Türkiye, tek partili kapalı bir toplum olmaktan, dünya ile yavaş yavaş ilişki kurmaya başlayan bir ülke haline dönüştü. Mesela 50'lerden sonra çıkan dergilere bakın, bunların içerisinde Türkiye dışındaki İslam coğrafyasının önemli bir yeri vardır. Yurtdışında bağlantılar kurmuş kişiler oralardan haber getiriyor. Ayrıca illegal de olsa varlığını sürdürmüş cemaatler, biraz daha toplumsal süreçlerde kendilerini ifade etme kanalları buluyorlar. Artık kurumlar oluşuyor, imam-hatipler gibi. Diyanet benzer bir şekilde kendisi dergi çıkarma ihtiyacı hissediyor. Dolayısıyla insanların, kurumların kendilerine yeni alanlar açmaya çalıştıkları bir dönem olunca çeşitlilik artıyor.

Ancak bu çeşitlilik entelektüel üretim açısından verimliliğe yol açıyor mu? Her ne kadar 60-80 arası bizim zihnimizde çok üretken gibi dursa da entelektüel verimlilik adına böyle bir şey olup olmadığı tartışılmalıdır. 60-80 arasında çok çeşitlilik var, evet, bazı konularda atılımlar var ama entelektüel derinlikte bir sığlaşma var kanaatimce. Bu sene 1908-1960 arası dilimi çalışacağız inşallah. Mesela, özellikle II. Meşrutiyet dergilerindeki zenginlik ve derinlik 60'lı yılların dergilerinde yok. Aslında paradoksal bir şey. 60'dan sonra bakışlar İslam dünyasına çevriliyor diyoruz ama aslında evrenselliği 1908 kadar göremeyeceğiz. Örneğin Sırat-ı Müstakim'e ve bu devirdeki dergilere bakalım. Dilin zenginliği, gündemin çeşitliği, klasik ve gündelikle irtibatı açısından baktığımızda, bugün büyük bir fetretten geçtiğimizi hemen görebiliyoruz. O zamanın dergilerinde yazan insanların coğrafyası da, ilgi çeşitliliği de, vukufiyetleri

de bugün hâlâ aşılabilmiş değil. Dahası belki de bir çok konuda daha geri olduğumuz bile söylenebilir.

60-80 arası bu fikri nakısa, bir önceki dönemin topluma çektiği perdenin doğurduğu bir sığlaşmaydı. Ben bunu Ashab-ı Kehf'in durumuna benzetiyorum. Toplum olarak öyle bir süreçten geçtik ki, bir anlamda mağaralara itildik. Bir gün dünyayla irtibat kurmaya başladığımızda da dünya bizim zihnimizdeki dünya değildi artık. Tahayyülümüzdeki dünya ile yüzleştığımız dünya aynı değildi. Dilimiz, kavramlarımız, iş yapmaya yönelik enstrümanlarımız ile mevcut durum arasında bir uçurum olduğunu fark ettik. Ben bile yaşadım bu durumu; benden önceki nesil çok trajik yaşamıştı bunu. **Gül Yetiştiren Adam**'daki gibi. **Elmalılı** merhum, namazları dışında evden çıkmamış derler. Toplumda böyle bir tehcir var. Sosyolojik, ilmi ve siyasi bir tehcir var.

Yazılara En Çok Atanan Anahtar Kelimeler

60'lı yıllar bu birikime yeniden kapı araladı bence. Evet bir zayıflık var ama bugünkü entelektüel zenginleşmenin bu sürekliliğin bir sonucu olduğunu düşünüyorum. Bugün çok iyi durumda olduğumuzu söylemiyorum ama bir renklenme var. Örnek olarak on beş-yirmi sene önceki sempozyumlarla bugün yapılan sempozyumlar arasında ciddi bir derinlik farkı olmaya başladı. Eskisi daha genel bir başlık üzerinden konuşulan bir toplantıyken şimdi kitaplar, eserler, bir kitap üzerine onlarca farklı başlıklar, şahıslar üzerinden, bir mesele üzerinden iki-üç günlük toplantılar tertip edilebiliyor. Bu, artık kaynaklarla yüzleşmenin, dünya ile irtibat alanlarının çoğalmasının, bir mirasın birikmesinin, hayatla kurulan irtibatların, aynı

meseleye farklı vechelerden bakabilme imkanlarının getirdiği bir durum bu. O süreklilik olmasaydı bence buraya gelemezdik.

Bahsettiğiniz şaşkınlık ve araçların yerine oturmaması hali neden kolaylıkla atlatılamıyor? Geçmişteki dergi tecrübeleri niçin tevarüs edilemiyor?

Niye böyle bir daralma var, önce ona değineyim. Birçoğumuz aslında ulus devlet sürecinin bizim zihin dünyamızda hangi sınırları oluşturduğunu pek konuşmuyoruz. Irak, Suriye, Tataristan ile aramıza çekilen sınır bir coğrafi sınır değil. Oradaki ile benim irtibatımın kopması anlamına geliyordu ve beni çekilen sınırlar içerisinde bir hayata icbar ediyordu. Ulusal sınırlar bizim düşünce dünyamıza da sınırlar çekti. Mesela Tataristan'daki, Mısır'daki Müslümanların yapıp etmelerinden haberimiz yoktu; onların da buradan haberi yoktu. **İhvan-ı Müslimin** ile **Bediüzzaman**'ın yürüttüğü **Risale-i Nur** hareketinin aynı düzlemde beslenmiş iki farklı coğrafi yansıma olduğunu o günlerde göremezdik. Ama bakıldığında buradaki Nurcu gelenek ile İhvan geleneğinin ciddi bir irtibatsızlığı, hatta bu irtibatsızlıktan doğan farklı olma algısı vardı.

Şerif Mardin'in de bir konuşmasında ifade ettiği gibi, her toplumda bazı tarihi kırılma süreçleri yaşanabilir ama bizim toplumumuzda başka toplumlarla karşılaştırılması pek mümkün olmayan trajik kopuşlar yaşandı. Mesela, harf devrimi bizim tarihi mirasla aramıza bir keskin sınır çekmişti. Bugün hâlâ, 1908'in mirasını akademide bile okuyabilen çok az insan var. Mesela, İst. Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde **İçtiha dergisinin** fihristini tez olarak hazırlayan bir teze baktım yakın zamanda. 1904 ile 1928 yılları arasındaki İçtiha dergisinin fihristi çıkarılmadan, doğrudan 1928'den sonraki sayıların fihristi yapılmış. Neden? Çünkü harf devriminden önceki sayıları okuyamıyor akademisyenimiz. Osmanlı arşivlerini bizden çok başka ülkelerden gelen araştırmacıların kullandığı gerçeği var orta yerde. Düşünceyi ve örgütlenmeyi problem eden bir yasal çerçeve ile yaşadık on yıllarca. Maddi yoksulluk had safhadaydı. Öte yandan da **İslam dünyası** ile hem psikolojik hem yasal hem de maddi sebeplerle irtibat kurmak zordu. Dolayısıyla, bir miras devralmanın imkanları olabildiğince azdı.

Bu isimleri ilkin Nurcular getirdi ama 60 sonrasında nasıl bir şey olduysa bu isimler düşman gibi, birbiriyle alakası olmayan iki grup gibi görüldü.

Çünkü bu dönemde Nurculuk dönüştü.

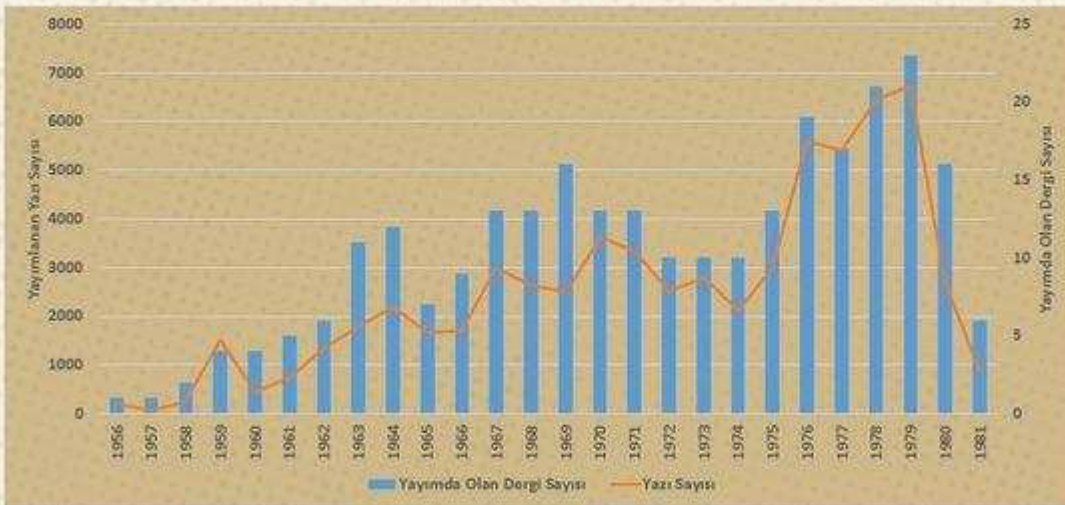
Aslında “dönüştü” demektense birliktelik düşüncesinin, insanların birbirine bakışının bir kırılma noktası var gibi.

Oraya geleceğim. Bu sınırlara ondan vurgu yaptım. Oturduğu yerden bir fikri gündemleştirmek istediğinde, Hint alt-kıtasından Balkanlara, Kafkaslardan Afrika’nın derinlerine kadar düşünen bir **Akif** vardı. Der ya “Şüheda fıskırarak toprağı sıksan şüheda”. Bu toprak neresi? Anadolu diye düşünüyoruz. İstiklal Harbi’nde on-onbeş bin kadar şehit verildiğinden bahsediliyor. Elbette kaynaklar sınırlı, tam sayıyı bilemiyoruz. Oysaki Filistin cephesinde yüzbinlerce insanın şehit düştüğü söylenmekte. Toprağı sıksan şüheda fıskırarak yer neresi bu durumda? Demek ki bu muhayyile burayla sınırlı değil. Mısır’daki bir adam diyor ki “**İstiklal Marşı** Türkiye devletinin değil, tüm ümmetin bağımsızlık marşıdır.”

İlginçtir, Kazakistan’a gidiyorsun, **Ahmet Baydursunov** diye biri var, oradaki Akif adeta. Sırat-ı Müstakim’de yayınlanan yazıları olduğu gibi çevirerek Kazan’da yayınlıyor. Bu bizim anladığımız gibi bir intihal değil. Bu bir ortak ses. Zaten Sırat-ı Müstakim’i çıkaran adam da bu coğrafyadaki herkesi düşünerek yazıyor. Biliyor ki oralarda da muhatapları var, oraya da gidiyor dergi. **Urvet’ul Vuska**’yı Paris’te çıkartan Afgani’nin dergisi Hint altkıtasına da gidiyor, Kazan’a da gidiyor, Kahire’ye de, Üsküp’e de, İstanbul’a da gidiyor.

Bugün 60 sonrası dergi çıkartan insanların böyle bir coğrafya tasavvuru yoktur. Sorun algısı da, biriken mirastan istifade imkanları da kendi bulunduğu yerelle sınırlı.

Yıllara Göre Dergi ve Yazı Sayıları

İkinci bir şey daha var; bunu trajik bir şekilde yaşadık. Osmanlı Türkçesi okuyan babalarımız olmasına rağmen **Said Halim Paşa** ile, **Safahat** ile karşılaştığımda okuma problemim var. Hadi alfabe sorununu aştık diyelim, dil problemimiz var. İmam hatip liselerinden mezun olup da Osmanlı Türkçesi okuyabilen insanların hepsi bunu özelden öğrenmiştir, okuldan öğrenememiştir. Dolayısıyla **Akif, Elmalılı, Mustafa Sabri, Filibeli**'yi okuyamıyorsunuz, kaldı ki **Hasan el-Benna**'yı, **Şihabüddin Mercani**'yi, **Ahmet Baydursunov**'u nereden tanıyıp okuyacaksınız. **İkbal** hasbelkader bilinir Pakistan'la olan ilişkilerimizden dolayı. Hem küresel bir ulus devlet yapılanmasından içe dönüş var, hem de Türkiye'nin kendine özgü şartlarından dünyayla kopuşa yol açan etkenler var. Yurtta sulh cihanda sulh şu demektir: Küresel sistemin patronlarına, "size garanti ediyorum, çizilen sınırların dışındaki tüm iddialardan vazgeçiyorum, her türlü irtibatı kontrol etme garantisini size veriyorum" demektir.

Şu üç hareketle devletin ciddi problemi vardır: Pan-İslam (İttihad-ı İslam), Pan-Türkizm (bugünkü gibi değil de İslamcılığın bölgesel bir ifadesidir bence), Komünist Enternasyonallikle ciddi problemi vardır. Çünkü ulus devletin sınırlarını aşan iddialar bunlar. Bunlar ancak emperyal güçlerle yapılabilirdi, size bu hak tanınmamıştı. O sebeple dergi çıkardığınızda bu dergi Kazan'a, Kahire'ye gidecek diye bir düşünceniz zaten yok. Oysa Akif'in neslinden eli kalem tutan pek çok kişi "elsine-yi selase" (Arapça-Farsça-Türkçe) yanında genelde bir de Avrupa dili biliyor.

60'dan sonraki kuşak bu mirası büyük ölçüde sözlü gelenekle ve yaşanan pratikten aldılar. Kitabî bir gelenek olarak almadılar. Babamızın, hocamızın, bağlı olduğumuz tarikatın mirasından bir şey gelmişse gelmiştir. Devletle toplum arasında öylesine bir kopuş var ki, örnek olsun diye söylüyorum, ben bizim çevrede imam-hatibe giden ilk çocuğum. İnsanlar şöyle dedikodu yapıyordu, "Hacı Haydar Bey'in oğlu imam-hatibe gitti, göreceksiniz komünist olacak." Çünkü devletin okuluna gidiyorsunuz, İmam-hatip olsa dahi problem. Türkiye'de imam-hatiplerle yaşadığı gerilim üzerinden kendisini tanımlamış gruplar, hareketler var. İmkanların sığlaşması, tahayyülünüzün kendi imkanlarınızın küçülmesi çok anlaşılır bir şey. Bu düşünceye de yansıyor.

Ama 70'lerin ikinci yarısından itibaren bu makus talih değişti. Dünya ile daha irtibatlı olmaya başladık. Bugünlerde hep olumsuz tarafından konuşulan İslam dünyasından yapılan tercüme faaliyetleri böyle bir

açılımın ürünü. Tercüme faaliyeti, Sezai Bey'in "Özülke" dediği ülkemizin varlığını hatırlattı bize.

Bu hatırlayış mı, kurgu mu yoksa?

Ben kurgu olmadığını düşünüyorum. Bu bizde fiilen var olan bir şeydi. Mesela benim babamın zihninde Batum, Bağdat, Şam başka bir ülkeye ait yerler değildi. Dolayısıyla büyük coğrafya tasavvuru bizde vardı ama bu tanımlı, kavramsallaşmış, pratik irtibatların sürdürüldüğü bir şey değildi; istisnai ilişkiler vardı. Sonra birileri içimizde köz olarak yaşamaya devam eden bir şeyi kavramlaştırdı. Kimisi Büyük Doğu dedi, kimisi Özülke dedi, kimisi İkbâl gibi Doğu dedi. Dolayısıyla bu kavramlarla gündemimize yeniden girdi ama bu kavramlar mevcut gerçekliği ve tahayyülü taşıyor mu, o ayrı bir şey.

Orada kurgusal bir yan var. O dönemlerin insanı kendi meselelerini bile ancak sembolik dille konuşabilirdi. Ya Büyük Doğu diyeceksiniz, Özülke diyeceksiniz, ümmet demeyeceksiniz ya da bir sorun yaşayacaksınız devletle. Mesela siyasi sistemin mahiyetini konuşacaksanız doğrudan kavramlarla konuşamazsınız. Devlet sizi ağır şekilde cezalandırıyordu. Burası son toprak; bir iç kale. Mesela Akif burayı terk eder ama yine burayı eleştirmez, çünkü elde kalan son yerdir burası. Bunun yerine mesela Afganistan'ı konuşarak burayı konuşuyoruz, İran devrimi üzerinden burayı konuşuyoruz. İhvan'ı konuşurken aslında burayı kastediyoruz. Kendimizi konuşamıyorduk biz. Bir nevi kuş diliydi bizim dilimiz. Biz kuş dili kullanıyorduk. **Seyyid Kutub**'u vesile kılıyoruz, Patani'yi vesile kılıyoruz, Afganistan direnişini vesile kılıyoruz bir şeyleri konuşmak için.

Bu durum aynı zamanda bir patolojiye de yol açtı. Örneğin şehadetinin kırkıncı yılında Seyyid Kutup Sempozyumu düzenleniyor. Gidip bakıyorsun ki Seyit Kutup konuşulmuyor, herkes kendini anlatıyor, Seyyid Kutup orada bir enstrüman. Artık bu tutum bir patolojiye dönüştü.

Şimdi ise, tekrar kendimize dönüp baktığımızda tersinden bir şey var bu orta yerde; ulemasıyla, hareket önderiyle, genciyle devletle arasına mesafe koyamayan bir tür eklemlenmişlik hali tek meşru form haline gelmiş bulunuyor. Bu da yeni bir sorun. Ülke ve ümmet zor bir dönemden geçiyor. Bu durum, önceliklerimizi değiştiriyor. Eleştirel bir dil için duyulan ihtiyacı baskılayan bir çeper var ortada. Bu durum anlaşılabilir bir durum ama aynı zamanda sağlıklı bir durum. İtidale ihtiyaç var. Her şeyi yerli yerinde görmemizi temin eden bir dile ihtiyacımız var ama bu seviye henüz var diyemiyoruz. Bu durum dergilere de yansıyor.

Kaynak: dunyabizim.com- Mehmet Erken